

МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Царенко І.О.

Кіровоградський національний технічний університет

Сформовано поняття конкурентоспроможності ВНЗ та подано перелік основних факторів, які впливають на рівень їх конкурентоспроможності. Досліджено теоретико-методологічні методи оцінки рівня конкурентоспроможності ВНЗ. З переліку всіх методів було виокремлено матриці стратегій, методи експертних оцінок, бенчмаркінгу та метод рейтингових оцінок. Запропоновано компоненти для формування матриці SWOT-аналізу ВНЗ. Виокремлено найбільш поширені рейтингові системи в Україні, їх недоліки. Визначено необхідність формування методу інтегрального характеру.

Ключові слова: конкурентоспроможність ВНЗ, фактори впливу, оцінювання, методи, рейтинг, SWOT-аналіз, бенчмаркінг.

Постановка проблеми. Аналіз та оцінка рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання є невід'ємною складовою та необхідною умовою подальшого трансформаційного перетворення економіки будь-якої країни. З огляду на те, що сучасний етап розвитку освітніх послуг в Україні характеризується необхідністю реформування, оцінка конкурентоспроможності суб'єктів даного ринку є обов'язковою її умовою, особливо з огляду на те, що конкурентоспроможність ВНЗ формує конкурентоспроможність вищої освіти загалом, яка є капіталотворюючою галуззю та відіграє ключову роль при формуванні економічної безпеки та конкурентоспроможності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням методів оцінки конкурентоспроможності ВНЗ займалися ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких такі, як: О. С. Гринькевич та О. З. Сорочак [2], С. А. Іващенко [3], М. В. Михайліченко [6], Т. М. Тардаскін [10], Ю. А. Філенко [12] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з тим, відсутність єдиної методики оцінювання конкурентоспроможності ВНЗ викликає ряд суперечностей в її оцінці, тому виникає необхідність формування інтегральної методики, яка була б найбільш оптимальною для здійснення оцінювання рівня конкурентоспроможності ВНЗ в Україні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є комплексне дослідження наукових методів для оцінювання рівня конкурентоспроможності ВНЗ, визначення найбільш оптимального з них.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність ВНЗ – це його «здатність бути виділеним серед інших вищих навчальних закладів в силу якнайкращих соціально-економічних показників» [4], «здійснювати діяльність і формування освітнього продукту та асортименту послуг, що відповідають потребам конкурентного ринку» [1], а також «здатність ВНЗ до безризикового функціонування і своєчасної адаптації до умов зовнішнього середовища, що змінюється» [5]. Таким чином, конкурентоспроможність ВНЗ – це здатність одного ВНЗ забезпечувати собі конкурентну перевагу у порівнянні з іншим шляхом задоволення потреб споживачів освітніх послуг та відповідності рівня їх надання потребам ринку праці.

Факторами, які впливають на конкурентоспроможність ВНЗ є:

- науково-освітній потенціал;
- матеріально-технічна база;
- спектр освітніх послуг;
- ціна навчання;

- форми навчання;
- просування освітніх послуг на ринку;
- загальна популярність і репутація;
- швидкість реагування на зміни запитів споживачів (абітурієнтів і роботодавців);
- інноваційний потенціал і його реалізація;
- престижність спеціальностей;
- інтенсивність закордонних зв'язків;
- фінансова забезпеченість (стійкість) розвитку;
- конкурентний статус;
- конкурентоспроможність фахівців, підготовку яких здійснює ВНЗ;
- якість освіти;
- оцінка рівня підготовки випускників роботодавцями;

– внутрішньокорпоративне середовище.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності ВНЗ використовують різноманітні прийоми статистики та економіко-математичного моделювання, за допомогою яких можна дослідити поточний стан рівня конкурентоспроможності освітньої установи на ринку освітніх послуг, визначити її сильні та слабкі сторони, здійснити загальний моніторинг конкурентоспроможності вищої освіти.

Проаналізувавши науково-методичну літературу, виявлено ряд прийомів, які доцільно використовувати при оцінці рівня конкурентоспроможності ВНЗ, серед них такі як:

- метод експертних оцінок, заснований на узагальненні думок фахівців-експертів;
- метод опитування респондентів, який дозволяє отримати інформацію різних груп користувачів освітніх послуг та випускників ВНЗ;
- методи порівняльного, статистичного та економіко-математичного аналізу, засновані на виділенні та оцінці найвагоміших факторів, які впливають на конкурентоспроможність ВНЗ;
- метод профілів, що дозволяє оцінити рівень конкурентоспроможності за допомогою інтегрального показника;
- метод рейтингових оцінок, який базується на визначенні і порівнянні показників ВНЗ з найуспішнішими конкурентами та ін.

Далі, вважаємо за доцільне розглянути більш детально кожен з методів оцінки рівня конкурентоспроможності ВНЗ, тлумачення конкретної методики подаємо у вигляді табл. 1.

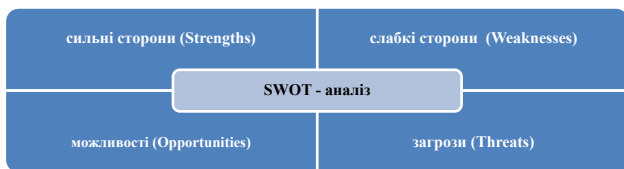
Крім того, поданий у табл. 1 перелік методів оцінки конкурентоспроможності слід доповнити методами застосування таких методів, як: SWOT (рис. 1) та PEST-аналіз, побудова матриці BCG, конкурентний аналіз, позиційний аналіз, ресурсний аналіз, аналіз системи управління та організаційної культури тощо.

Таблиця 1

Характеристика методів оцінки рівня конкурентоспроможності ВНЗ

Назва методу	Визначення
Метод експертних оцінок [11]	Спосіб прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на основі прогнозів фахівців. При застосуванні методу експертних оцінок проводиться опитування спеціальної групи експертів (5–7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. До складу експертів слід включати людей з різними типами мислення – образне і словесно-логічне, що сприяє успішному розв'язанню проблеми. Залучені експерти можуть висловити свою думку щодо найкращих способів мобілізації резервів, залучення інвестицій, строків досягнення поставлених завдань, критеріїв відбору оптимальних варіантів рішення тощо.
Метод опитування респондентів [9]	Метод збору соціальної інформації про ВНЗ під час безпосереднього (інтерв'ю) чи опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога і респондента шляхом реєстрації відповідей респондентів на сформульовані запитання. За допомогою опитування можна одержати інформацію, яка не завжди відображена в документальних джерелах чи доступна прямому спостереженню. До опитування вдаються, коли необхідним, а часто і єдиним, джерелом інформації є людина – безпосередній учасник, представник, носій досліджуваних явищ чи процесу. Вербальна (словесна) інформація, одержана завдяки цьому методу, значно багатша, ніж невербальна. Вона легше піддається кількісному опрацюванню та аналізу, що дає змогу широко використовувати для цього обчислювальну техніку. На користь цього методу служить і його універсальність, оскільки під час опитування реєструють мотиви діяльності індивідів, результати цієї діяльності.
Метод рейтингових оцінок	Рейтинг – це показник успішності вищого навчального закладу відповідно до визначених методологією критеріїв, який позиціонує університет на ринку освітніх послуг як більш конкурентоспроможний у порівнянні з іншими. При проведенні рейтингової оцінки здійснюється порівняння ВНЗ за показниками, які характеризують їх діяльність, якість освітніх послуг, які надає заклад.
Метод кореляційного аналізу [8]	Сукупність методів математичної статистики, які дозволяють встановити тісноту нефункціональних зв'язків між різними показниками. Залежно від кількості змінних, вирізняють парну та множинну кореляцію. Кореляційний аналіз встановлює не тільки причинну залежність, а й визначає тісноту зв'язку через коефіцієнт кореляції. Таким чином за допомогою коефіцієнту кореляції можна здійснити аналіз причинної залежності показників, які характеризують конкурентоспроможність ВНЗ.
Метод факторного аналізу [8]	Дозволяє виявити фактори, які впливають на конкурентоспроможність ВНЗ, визначити окремі, найвпливовіші чинники.
Економічне моделювання [7]	Надає можливість виявити, як екзогенні чинники (зовнішні змінні моделі) впливають на ендогенні чинники (внутрішні змінні моделі).
Метод бальної оцінки [7]	Полягає у складанні відповідних таблиць, оцінці показників у формі присвоєння відповідних балів кожному показнику та їх порівнянні із ВНЗ-конкурентами.
Метод бенчмаркінгу [7]	Використання методу бенчмаркінгу при аналізі конкурентно-спроможності ВНЗ дає змогу надійно встановити ймовірність успіху ВНЗ. Адже одне з визначень бенчмаркінгу характеризує його як метод виявлення того, що інші роблять краще, та вивчення, удосконалення і застосування методів роботи інших установ. Тоді бенчмаркінг у сфері освітніх послуг можна проводити за такими параметрами: ринкова частка; якість навчання; ціна; якість викладацького складу; відповідність спектру освітніх послуг пот-ребам ринку; форми навчання; репутація та імідж установи та інші. Бенчмаркінг є надзвичайно корисним інструментом, особливо в ситуації, коли необхідно переглянути внутрішню ефективність діяльності ВНЗ та визначити нові пріоритети діяльності. Зіставлення показників ефективності дає можливість зрозуміти уразливі та раціональні сторони функціонування закладу в порівнянні з конкурентами на внутрішньому ринку і світовими лідерами.

Джерело: складено та доопрацьовано автором

Рис. 1. Компоненти SWOT-аналізу

Джерело: складено автором

Загалом, SWOT-аналіз є найбільш широко використовуваним методом при розробці стратегії, який надасть змогу одночасно оцінити внутрішнє середовище ВНЗ, яке відображається в аналізі його сильних і слабких сторін, та зовнішнє середовище – в можливостях та загрозах. Матрицю SWOT для ВНЗ можна скласти за компонентами, які наведено на рис. 2.

При аналізі конкурентного середовища ВНЗ, вважаємо за доцільне використовувати PEST-аналіз, який акумулює чотири основних фактори впливу, такі як: політична компонента, економічна,

соціальна та технологічна (рис. 3) та дає змогу в подальшому сформулювати стратегію підвищення рівня конкурентоспроможності ВНЗ, що аналізується.

Як видно з табл. 1, аналіз рівня конкурентоспроможності ВНЗ можна досліджувати за допомогою різних методик, найпоширенішими з них на практиці можна вважати метод ранжування або метод рейтингової оцінки ВНЗ.

Вперше список кращих ВНЗ опублікував у 1983 році американський журнал US News & World Report, рейтинг якого базується на таких критеріях:

- 1) репутація;
- 2) вступний конкурс;
- 3) науковий потенціал професорсько-викладацького складу;
- 4) фінансові ресурси;
- 5) задоволеність студентів.

В Україні методики рейтингового оцінювання з'явилася лише на початку 1997 р. Сьогодні найпоширенішими з них є TOP-200 Україна, Компас та рейтинг ВНЗ за показниками Scopus.

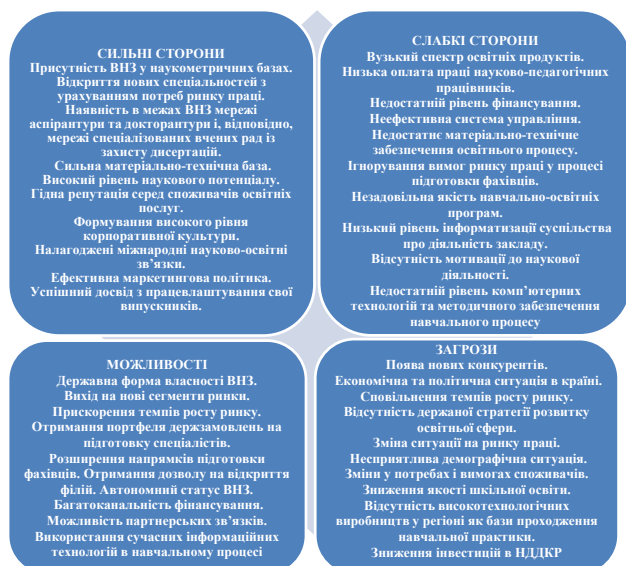

Рис. 2. Компоненти для проведення SWOT-аналізу ВНЗ

Джерело: розроблено автором

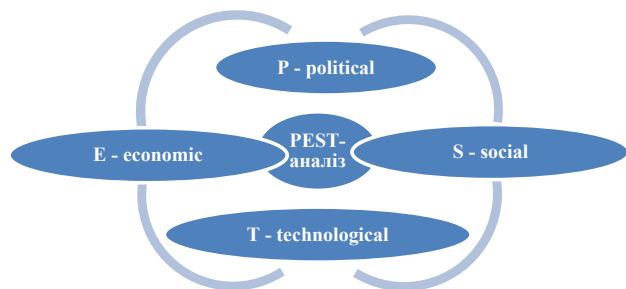

Рис. 3. Компоненти PEST-аналізу

Джерело: розроблено автором

Не дивлячись на те, що рейтингові оцінки є найбільш популярним методом оцінки, погоджуємося з думкою О. Гринькевича й О. Сорочак, які при вивченні різноманітних підходів до побудови рейтингових оцінок ВНЗ сформулювали наступні висновки:

1) існуючі міжнародні рейтинги ВНЗ передбачають зважену оцінку результатів різних видів діяльності університетів з домінуванням ваги здобутків у науково-дослідній та освітній діяльності. Удосконалення міжнародних методик відбувається з орієнтацією на розширення критеріїв порівняння: викладання й навчання, дослідницька активність, інтернаціоналізація, наявність регіональних і соціально-орієнтованих програм;

2) серед вітчизняних методик побудови рейтингів найбільш повними, прозорими і такими, що періодично публікуються, є рейтинги «ТОР-200 Україна» та «Компас». Сильною стороною рейтингу «Компас» є його орієнтація на оцінки споживачів освітніх послуг і роботодавців, хоча такі оцінки можна вважати в окремих випадках суб'єктивними. Більш комплексний характер має рейтинг «ТОР-200 Україна», хоча його слабкою стороною експерти вважають низьку достовірність даних про ВНЗ, зокрема, відсутність точної, об'єктивної інформації на сайтах університетів і організацій, причетних до вищої освіти й науки;

3) слабкою стороною як міжнародних, так і вітчизняних рейтингів ВНЗ, є достатньо високий рівень суб'єктивності у визначенні ваги складових показників оцінки ВНЗ у його інтегральній оцінці, а також неоднозначний вибір бази порівняння у нормуванні складових показників інтегральної оцінки [2].

Таким чином, при визначенні рівня конкурентоспроможності ВНЗ здійснення оцінки виключно на основі ранжування є недостатньо інформативним показником, доцільно проводити інтегральну оцінку за допомогою декількох показників одночасно, або сукупності параметрів. При здійсненні такої оцінки важливим є визначення мети дослідження та її рівня, зокрема, мікро-, мезо- чи макро-. Загалом, вважаємо, що для проведення локальної оцінки в межах регіональних ВНЗ, застосування методу бінарних порівнянь надасть змогу виявити найбільш конкурентоспроможний ВНЗ області, далі, проведення SWOT-аналізу ведучого ВНЗ виявить резерви закріплення його конкурентних позицій. Якщо говорити про макрорівень, то безперечно застосування експертних оцінок та опитування респондентів є найбільш охоплюваним. Визначення та порівняння коефіцієнта кореляції є більш трудомістким, проте дозволяє визначити тісноту зв'язку впливовості кожного конкретного показника на рівень конкурентоспроможності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, багатоплановість методів оцінки рівня конкурентоспроможності ВНЗ дає змогу поглибити результати оцінювання конкурентоспроможності. Виокремлення та створення конкретних підходів при проведенні тієї чи іншої оцінки залежно від мети створить передумови для вироблення конкретних важелів державного впливу на підвищення рівня конкурентоспроможності, збільшити їх ефективність шляхом зв'язку між результатом оцінки та відповідною реакцією державних органів чи керівництва ВНЗ. Останнє стосується, в першу чергу, приватних ВНЗ, що і створює перспективи подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Верхоглядова Н. І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності: монографія / Н. І. Верхоглядова. – Донецьк: Вид-во ДНУ, 2004. – 196 с.
2. Гринькевич О. С. Застосування теорії нечітких множин у рейтинговій оцінці конкурентоспроможності ВНЗ / О. С. Гринькевич, О. З. Сорочак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ek/2011_1-3/9.pdf
3. Иващенко С. А. Маркетинговые стратегии и конкурентоспособность вуза: монография / С. А. Иващенко. – Ростов-на-Дону: Ростовский гос. экон. ун-т «РИНХ», 2006. – 205 с.
4. Корчагова Л. А. Оценка конкурентоспособности вуза / Л. А. Корчагова // Маркетинг в России и за рубежом. – 2007. – № 5. – С. 48–54.
5. Лазарев В. А. Конкурентоспособность вуза как объект управления / В. А. Лазарев. – Екатеринбург: Издательский Дом «Пригородные вести», 2003. – 160 с.
6. Михайліченко М. В. Рейтингування як механізм оцінювання якості освітніх послуг [Електронний ресурс] / М. В. Михайліченко. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/282/1/31.pdf>
7. Оснач О. Ф. Промисловий маркетинг: підручник для ВНЗ / О. Ф. Оснач, В. П. Пилипчук, Л. П. Коваленко. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 363 с.

8. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Пухтаєвич Г. О. – К.: КНЕУ, 2003. – 148 с.
9. Соціологія: Підруч. для вузів / За ред. В. Г. Городяненка. – 3-тє вид., перероб. та допов. – К.: Академія, 2008. – 544 с.
10. Тардаскіна Т. М. Складові конкурентоспроможності ВНЗ та визначення методів її оцінки / Т. М. Тардаскіна, І. Г. Зубкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/6_135194.doc.htm
11. Теорія економічного аналізу: навч. посібник / А. Г. Загородній, Г. І. Кіндрацька, З. О. Коваль, О. І. Тивончук. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 328 с.
12. Филенко Ю. А. Региональные аспекты конкурентоспособности вуза / Ю. А. Филенко // Вестник Новосибирского государственного университета. Сер. Социально-экономические науки. – 2009. – № 3. – С. 88–92.

Царенко И.А.

Кировоградский национальный технический университет

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

Сформировано понятие конкурентоспособности ВУЗов и перечислены основные факторы, которые влияют на уровень их конкурентоспособности. Исследованы теоретико-методологические методы оценки уровня конкурентоспособности вузов. Из перечня всех методов выделены матрицы стратегий, методы экспертных оценок, бенчмаркинга, а также метод рейтинговых оценок. Предложены компоненты для формирования матрицы SWOT-анализа ВУЗов. Выделены наиболее распространенные рейтинговые системы в Украине, их недостатки. Определена необходимость формирования метода интегрального характера.

Ключевые слова: конкурентоспособность ВУЗов, факторы воздействия, оценивание, методы, рейтинг, SWOT-анализ, бенчмаркинг.

Tsarenko I.O.

Kirovograd National Technical University

THE METHODS OF EVALUATION THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF THE UNIVERSITIES

Summary

Concept the competitiveness of universities are formed and the list of main factors, which affects on the level of competitiveness are presented. Theoretical and methodological methods of evaluation of the competitiveness of the universities are investigated. From the list of all methods was selected matrix strategies, methods of expert assessments, benchmarking, and the method of rating assessments. The components to form a SWOT-analysis of the universities are suggested. The most common rating system in Ukraine are singled, their limitations. The necessity of forming method of integral type are determined.

Keywords: competitiveness of universities, factors of influence, evaluation, methods, rating, SWOT-analysis, benchmarking.